

Verzorgende beroepen psychisch en fysiek zwaar belastend

Lian Kösters

In 2007 gaf ruim een derde van de werkzame beroepsbevolking aan regelmatig te maken te hebben met een psychisch hoge werkdruk. Iets minder dan een derde werkte onder omstandigheden die fysiek belastend zijn. Een hoge werkdruk kwam vooral voor bij academische en hogere beroepen; bij managers, artsen en juristen. Fysiek zwaar werk werd juist meer gedaan in de lagergeschoolde beroepen zoals metselaars, timmerlieden en agrariërs. Bij de medische verzorgende beroepen was er zowel sprake van een hoge werkdruk als van fysiek zwaar werk.

1. Inleiding

Het arbeidsomstandighedenbeleid van de overheid is gericht op het bevorderen van veiligheid en gezondheid op het werk. Met dit beleid wil de overheid ziekteverzuim, bedrijfsongevallen en arbeidsongeschiktheid tegengaan. Slechte arbeidsomstandigheden kunnen zowel belastend zijn voor de psychische gezondheid als voor de fysieke gezondheid. Bij arbeidsomstandigheden die primair met de psychische gesteldheid te maken hebben, moet gedacht worden aan het werken onder hoge tijdsdruk of het hebben van teveel werk. Maar ook pesten op het werk en het blootstaan aan (dreiging van) geweld kunnen er voor zorgen dat mensen psychische klachten krijgen.

Arbeidsomstandigheden die hoofdzakelijk de fysieke gesteldheid beïnvloeden, hebben bijvoorbeeld te maken met het werken met gevaarlijke stoffen, het blootstaan aan lawaai of trillingen, het gebruiken van spierkracht of het werken in een moeilijke houding. Als voorbeeld voor een moeilijke werkhouding kan gedacht worden aan een caissière bij de supermarkt, die lange tijd achter elkaar producten langs de scanner haalt.

In dit artikel wordt ingegaan op een aantal aspecten van de arbeidsomstandigheden van de werkzame beroepsbevolking in Nederland in 2007. De cijfers in dit artikel zijn gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking (EBB). Aan iedereen met betaald werk, in het kader van de Europees gecoördineerde ad-hocmodule in de EBB (zie ook de technische toelichting) eenmalig vragen gesteld over de mate waarin men tijdens het werk blootstaat aan bepaalde psychische of fysiek belastende factoren. Hier worden alleen cijfers gepresenteerd over de werkzame beroepsbevolking. Deze bestaat uit iedereen van 15 tot 65 jaar die twaalf uur of meer per week werkt.

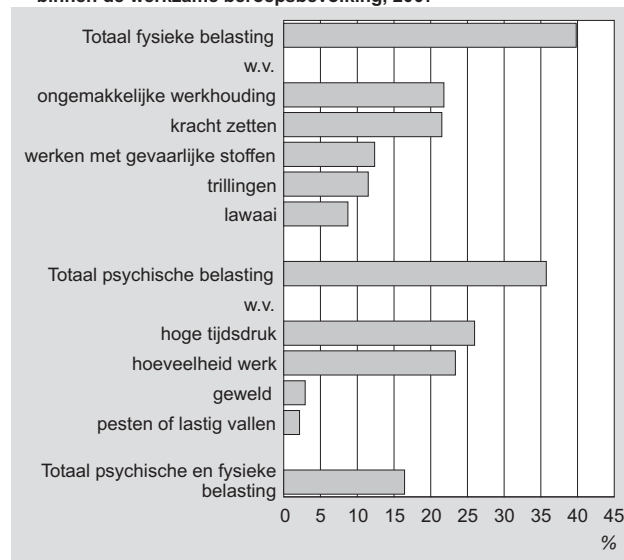
2. Voorkomen van belastende arbeidsomstandigheden

In 2007 behoorden bijna 7,3 miljoen Nederlanders tot de werkzame beroepsbevolking. Ruim een derde van hen gaf

aan tijdens het werk regelmatig te maken te hebben met één of meer psychisch belastende factoren. Vier van de tien werkenden hadden tijdens het werk regelmatig te maken met één of meer factoren die hun fysieke gesteldheid beïnvloedden. Eén van de zes werkenden had herhaaldelijk met zowel psychische als fysiek belastende arbeidsomstandigheden te maken.

Er was wel een groot verschil tussen de factoren onderling. Een hoge tijdsdruk en teveel werk kwamen ongeveer even vaak voor. Bijna een kwart van alle werkenden had regelmatig te veel werk, voor hoge tijdsdruk was dit iets meer dan een kwart. Veel minder werkenden werden herhaaldelijk geconfronteerd met geweld of dreiging van geweld (bijna 3 procent) en slechts 2 procent werd regelmatig gepest. Het gebruiken van spierkracht en het werken in een ongemakkelijke houding werden beiden door 22 procent van de werkenden geregeld ervaren. Daarnaast werkte ruim 12 procent van de werkenden regelmatig met gevaarlijke stoffen, had 9 procent veel te maken met lawaai op de werkvloer en werkte bijna 12 procent regelmatig met apparatuur die trillingen veroorzaakt.

1. Regelmatig voorkomen van belastende arbeidsomstandigheden binnen de werkzame beroepsbevolking, 2007

Het werken onder hoge tijdsdruk en het hebben van te veel werk kwamen bij de arbeidsomstandigheden die hoofdzakelijk van invloed zijn op de psychische gesteldheid het vaakst voor. Beide factoren hebben veel met elkaar te maken en ze worden dan ook vaak beiden genoemd. Mensen die regelmatig te veel werk hebben, geven dikwijls ook aan onder hoge tijdsdruk te werken. Ditzelfde geldt voor de factoren die voornamelijk van invloed zijn op de fysieke gesteldheid. Kracht zetten en het moeten aannemen van een ongemakkelijke werkhouding komen hier het meest frequent voor en worden ook vaak door dezelfde personen genoemd. In het vervolg van dit artikel zijn daarom tijds-

druk en het hebben van teveel werk samen genomen als één indicator voor een hoge werkdruk. Kracht zetten en het aannemen van een ongemakkelijke werkhouding worden samen genomen als één indicator voor fysiek zwaar werk. Omdat de andere belastende arbeidsomstandigheden veel minder voorkomen, zijn alleen deze twee indicatoren in het vervolg van dit artikel verder uitgewerkt.

3. Kenmerken van werkenden die een hoge werkdruk ervaren of fysiek zwaar werk doen

Bijna 34 procent van de werkenden gaf aan te maken te hebben met hoge werkdruk. Zij ervaren regelmatig dat zij moeten werken onder hoge tijdsdruk of ze hadden regelmatig teveel werk te doen. Bijna 32 procent van de werkenden deed fysiek zwaar werk. Het gaat hierbij om kracht zetten, zoals tillen, duwen, trekken of sjouwen of het werken in een ongemakkelijke houding.

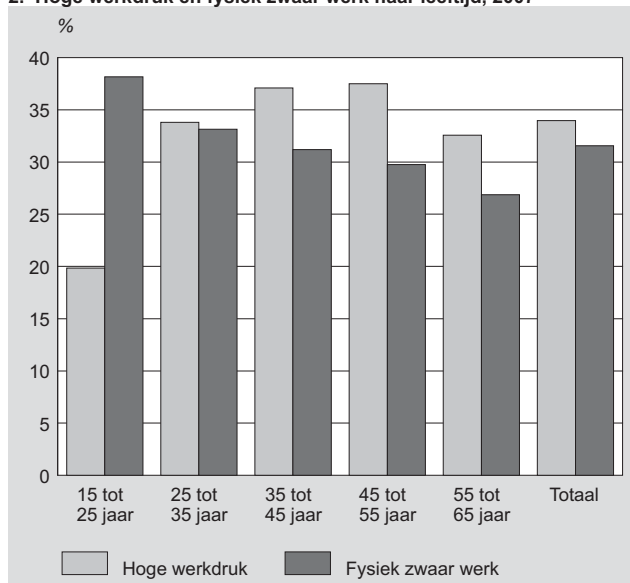
3.1 Persoonskenmerken

Naar leeftijd

Van de jongeren van 15 tot 25 jaar had 20 procent te maken met een hoge werkdruk. Het aandeel werkenden dat aangeeft last te hebben van een hoge werkdruk neemt toe met de leeftijd. Onder de 45- tot 55-jarigen was dit aandeel het grootst. Bijna vier op de tien van hen kampte met een hoge werkdruk. Onder mensen van boven de 55 jaar nam het aandeel dat te maken had met een hoge werkdruk weer af; een derde van de oudere werkenden had hier last van.

Voor fysiek zwaar werk geldt precies het omgekeerde dan voor de psychisch zware werkdruk. Juist de jongeren doen veelal zwaar werk. Van alle 15 tot 25 jarigen deed bijna vier van de tien geregeld zwaar fysiek werk. Naarmate mensen ouder worden, neemt dit aandeel af. Onder de 55

2. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar leeftijd, 2007

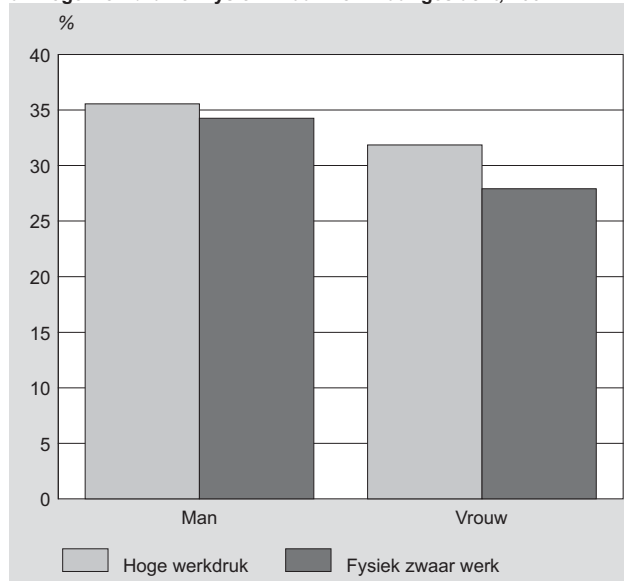

tot 65 jarigen verrichtte ruim een kwart regelmatig fysiek zwaar werk.

Naar geslacht

Mannen gaven over het algemeen iets vaker aan te maken te hebben met een hoge werkdruk dan vrouwen. Bijna 36 procent van de mannen werkte regelmatig onder hoge druk, voor vrouwen was dit 32 procent. Het doen van fysiek zwaar werk kwam bij mannen aanzienlijk meer voor dan bij vrouwen. Ruim een derde van de mannen moest regelmatig fysiek zwaar werk doen, bij de vrouwen was dit ongeveer 28 procent.

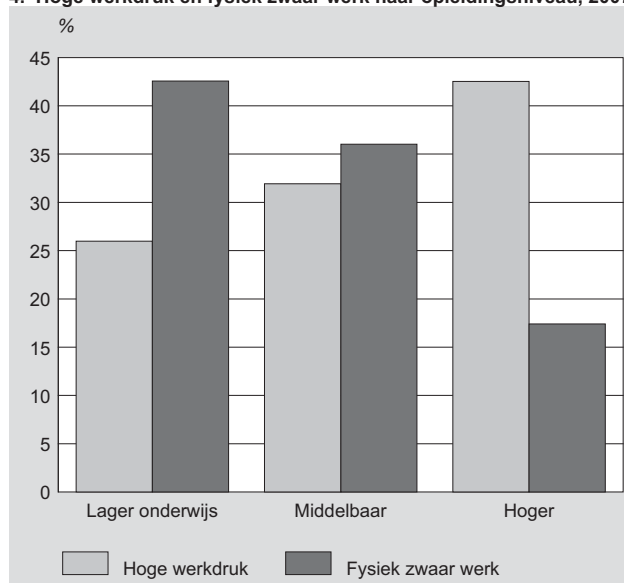
3. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar geslacht, 2007

Naar opleidingsniveau

Hoogopgeleiden kampten veel vaker met een hoge werkdruk dan laagopgeleiden. Ruim vier op de tien werkte regelmatig onder hoge druk. Het is aannemelijk dat dit een

4. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar opleidingsniveau, 2007

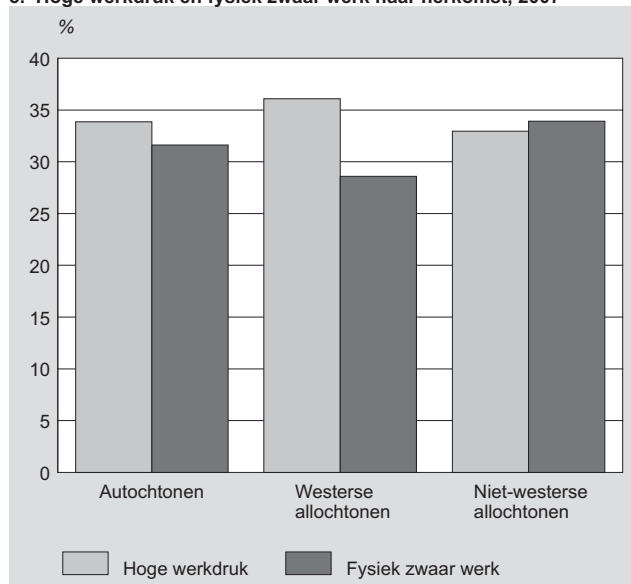
gevolg is van het type banen waarin hoogopgeleiden werken. Zij hebben waarschijnlijk vaker banen en posities waar tijdsdruk, werkbelasting en stress hoog zijn. Van degenen met een laag opleidingsniveau, had ongeveer een kwart geregeld te maken met een hoge werkdruk.

Laagopgeleiden hadden wel veel vaker te maken met fysiek zwaar werk dan hoogopgeleiden. Net als bij leeftijd is het patroon hier precies omgekeerd als bij psychisch zwaar werk. Van alle laagopgeleiden moest ruim 40 procent regelmatig fysiek zwaar werk doen. Ook dit zal te maken hebben met het type baan, waarin laagopgeleiden veelal werken. Het gaat dan vaak om banen waarbij mensen regelmatig in een ongemakkelijkere houding moeten werken, zoals het werken aan een lopende band. Of werk waarvoor spierkracht nodig is, zoals de uitvoerende beroepen in de bouw. Van alle hoogopgeleiden moest slechts 17 procent regelmatig fysiek zwaar werk doen.

Naar herkomst

Tussen autochtonen en allochtonen waren er bijna geen verschillen wat betreft het ervaren van een hoge werkdruk. Van alle westerse allochtonen had ongeveer 36 procent te maken met het werken onder hoge druk. Onder autochtonen en niet-westerse allochtonen was dit aandeel iets lager, respectievelijk 34 en 33 procent. Ook wat betreft het moeten doen van fysiek zwaar werk zijn er weinig verschillen tussen de verschillende herkomstgroepen. Van alle niet-westerse allochtonen moest ongeveer een derde regelmatig fysiek zwaar werk doen. Dit gold ook voor de autochtonen. Voor de westerse allochtonen was het aandeel dat regelmatig fysiek zwaar werk moest doen iets lager namelijk 29 procent.

5. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar herkomst, 2007

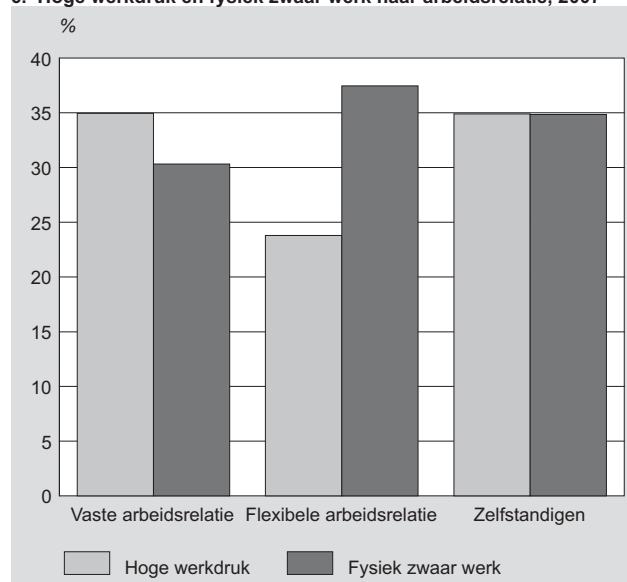
3.2 Kenmerken van de werkkring

Naar arbeidsrelatie

Werknemers met een vaste arbeidsrelatie en zelfstandigen hadden vaker te maken met hoge werkdruk dan werknemers met een flexibele arbeidsrelatie. Onder vaste werknemers en zelfstandigen kwam een hoge werkdruk bij ruim een derde regelmatig voor. Bij flexibele krachten was dit bij bijna een kwart het geval.

Het uitvoeren van fysiek zwaar werk kwam bij flexibele werknemers meer voor dan bij vaste krachten. Dit komt vooral, omdat flexibel werk veelal wordt gedaan door jongeren die vaker fysiek zwaar werk doen dan ouderen. Ruim 37 procent van alle flexibele krachten gaf aan dat ze regelmatig fysiek zwaar werk moesten doen. Bij vaste werknemers was dit bij drie op de tien het geval. De zelfstandigen zitten dicht bij de flexibele werknemers. Bijna 35 procent van alle zelfstandigen moest regelmatig fysiek zwaar werk doen. Dit heeft vooral te maken met het feit dat er relatief veel kleine zelfstandigen in uitvoerende beroepen werkzaam zijn. Denk daarbij aan agrariërs of mensen met een eigen bouw-, of klusbedrijf.

6. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar arbeidsrelatie, 2007

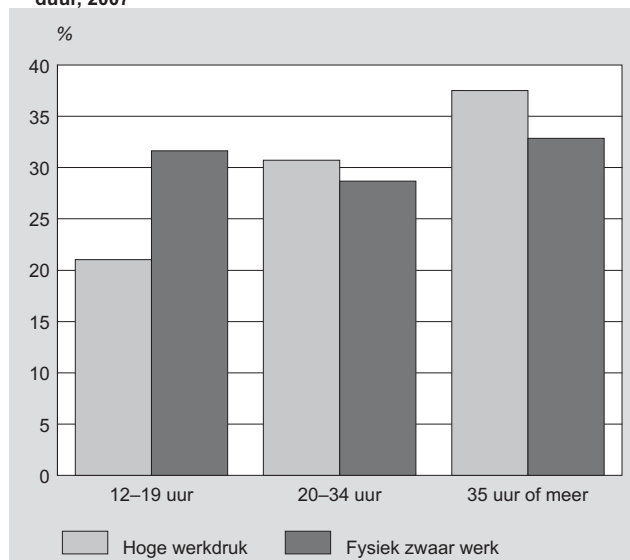

Naar wekelijkse arbeidsduur

Personen die fulltime werken, hadden over het algemeen vaker te maken met een hoge werkdruk dan degenen met een parttimebaan. Ruim een derde van de voltijders (35 uur of meer per week) kampte met een hoge werkdruk. Bij personen met een grote deeltijdbaan (20 tot 35 uur per week) gold dit voor drie op de tien; bij personen met een kleine deeltijdbaan (12 tot 20 uur per week) voor twee op de tien.

De verschillen voor het doen van fysiek zwaar werk naar arbeidsduur zijn klein. Ongeveer een derde van degenen met een voltijd baan of een kleine deeltijd baan verrichte regelmatig fysiek zwaar werk doen. Bij personen met een grote deeltijd baan was dit minder vaak het geval, namelijk bij bijna drie op de tien.

7. Hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar wekelijkse arbeidsduur, 2007

4. Beroepen met belastende arbeidsomstandigheden

Of personen onder hoge tijdsdruk moeten werken, vaak te veel werk hebben of fysiek zwaar werk moeten doen, is afhankelijk van het type werk dat men doet. Er is daarom voor beide vormen van werkbelasting een top 10 van beroepsgroepen samengesteld waarin te zien is in welk type beroepen werkenden het vaakst te maken hadden met een hoge werkdruk of met fysiek zwaar werk.

4.1 Beroepsgroep top 10 hoge werkdruk

Bij de tien beroepsgroepen waar de werkdruk het grootst was, had ongeveer de helft van de werkenden in deze groepen regelmatig te maken met een hoge werkdruk. De werkdruk was het hoogst bij de managers, namelijk 55 procent. De managers op wetenschappelijk niveau zijn bijvoorbeeld managers van grote bedrijven of overheidsinstellingen. Managers op HBO niveau kunnen managers zijn van kleine bedrijven in bijvoorbeeld de detailhandel. Na de managers komen de medisch wetenschappelijke beroepen met 52 procent. Het gaat hier om beroepen als arts-specialisten en tandartsen. Op de vierde plek in de

Staat 1
Beroepsgroep top 10 voor hoge werkdruk, 2007

	%
1. Managers (wetenschappelijk werk- en denkniveau)	55,4
2. Managers (hbo werk- en denkniveau)	55,0
3. Wetenschappelijke (para)medische beroepen (excl. technisch)	52,1
4. Wetenschappelijke juridische, bestuurlijke beroepen	49,4
5. Middelbare verzorgende (para)medische beroepen	48,0
6. Wetenschappelijke administratieve beroepen (excl. automatisering)	46,8
7. Wetenschappelijke algemeen-economische, commerciële beroepen	46,7
8. Wetenschappelijke sociaal-wetenschappelijke beroepen	46,5
9. Hogere commerciële beroepen	46,3
10. Wetenschappelijke (technisch-)bedrijfskundige, wiskundig-economische beroepen	46,2

top 10 staan de wetenschappelijk juridische beroepen. Binnen deze beroepsgroep vallen de advocaten, de rechters en de officieren van justitie. Ongeveer 49 procent van hen gaf aan dat de werkdruk regelmatig erg hoog was. Op de vijfde plek staan de middelbare medisch verzorgende beroepen, zoals de ziekenverzorgende. Van hen had 48 procent regelmatig te maken met een hoge werkdruk. In de rest van de top 10 staan nog wetenschappelijk administratieve beroepen, zoals accountants, economische beroepen zoals beleidsambtenaren economische zaken en commerciële beroepen zoals financieel adviseurs.

4.2 Beroepsgroep top 10 fysiek zwaar werk

Waar het bij hoge werkdruk nog hooggeschoolde beroepen waren, komen in de top 10 voor het fysiek zwaar werk, hoofdzakelijk laaggeschoolde beroepen voor. Het regelmatig moeten uitvoeren van fysiek zwaar werk kwam het vaakst voor bij de lagere bouwkundige beroepen. Bijna drie kwart van de mensen in deze beroepsgroep gaf aan regelmatig fysiek zwaar werk te moeten doen. Het gaat hier om bijvoorbeeld metselaars en timmerlieden. Op de tweede plek staan de middelbaar medisch verzorgende beroepen zoals de ziekenverzorgenden. Ruim zeven op de tien personen in deze beroepsgroep moesten regelmatig fysiek zwaar werk doen. Op de derde plek staan de lagere metaalkundige beroepen, zoals metaalbewerkers. Bijna twee derde van hen deed regelmatig fysiek zwaar werk. Ook binnen de lagere agrarische beroepen, zoals bij arbeiders in de akkerbouw of veeteelt, kwam fysiek zwaar werk veel voor. Ruim zes op de tien lagere agrariërs gaf aan vaak fysiek zwaar werk te moeten doen. Ook voor de overige beroepsgroepen in de top 10 gold dat ongeveer zes op de tien personen in deze groep vaak te maken hadden met fysiek zwaar werk.

Staat 2
Beroepsgroep top 10 voor fysiek zwaar werk, 2007

	%
1. Lagere bouwkundige beroepen	74,9
2. Middelbare verzorgend-(para)medische beroepen	70,7
3. Lagere metaalkundige beroepen	65,7
4. Lagere algemeen agrarische beroepen	60,6
5. Lagere procestechnische beroepen	59,1
6. Middelbare bouwkundige beroepen	57,9
7. Lagere transport, communicatie en verkeersberoepen	57,7
8. Middelbare werktuigbouwkundige beroepen	56,9
9. Middelbare commercieel-agrarische beroepen	56,6
10. Lagere technische beroepen	55,6

5. Combinatie van hoge werkdruk en fysiek zwaar werk

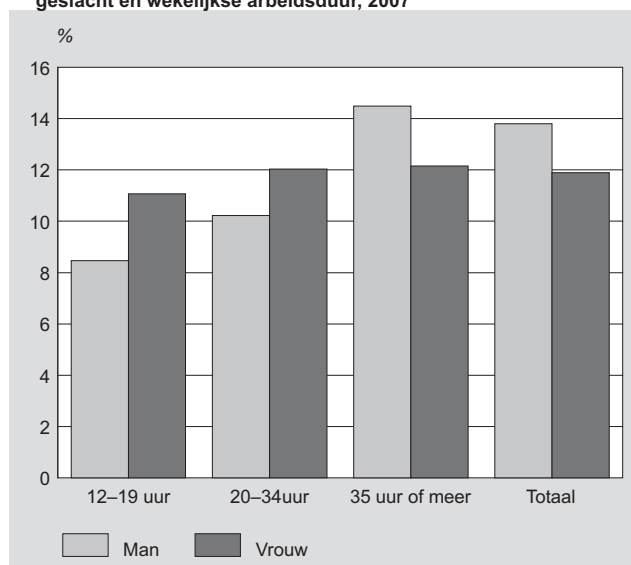
De meest belastende arbeidsomstandigheden voor werkend Nederland waren in 2007 een psychisch hoge werkdruk of fysiek zwaar werk. Een groot deel van de werkenden had regelmatig met één van beide factoren te maken. Bijna 13 procent van de werkenden had zelfs met beide factoren regelmatig te maken.

5.1 Naar persoonskenmerken en kenmerken van de werkring

Wat betreft de leeftijd en het opleidingsniveau van werknemers zijn het werken onder hoge tijdsdruk en het uitvoeren van fysiek zwaar werk, elkaar uitsluitende categorieën. Een hoge werkdruk wordt vooral ervaren door oudere werknemers en hoogopgeleiden. Fysiek zwaar werk daarentegen, wordt vooral gedaan door jongeren en door laagopgeleiden. Geslacht en arbeidsduur zijn daarentegen wel interessant. In figuur 14 is te zien dat mannen wat vaker te maken hebben met een combinatie van psychisch en fysiek zwaar werk dan vrouwen. Van de mannen had bijna 14 procent te maken met deze combinatie, bij vrouwen was dit 12 procent.

Bij de mannen gaat het vooral om de voltijd werkende mannen die vaker aangaven zowel met een hoge werkdruk als met fysiek zwaar werk te maken te hebben. Bijna 15 procent van de voltijd werkende mannen had hiermee te maken tegenover 12 procent bij de voltijd werkende vrouwen. Vrouwen werken voornamelijk in deeltijd. Bij de vrouwen hadden voltijders en deeltijders ongeveer even vaak te maken met een hoge werkdruk en fysiek zwaar werk.

8. Combinatie van hoge werkdruk en fysiek zwaar werk naar geslacht en wekelijkse arbeidsduur, 2007

5.2 Beroepsgroep top 10 hoge werkdruk in combinatie met fysiek zwaar werk

Een combinatie van beide belastende arbeidsomstandigheden komt vooral regelmatig voor in de zorgsector en dan met name bij de ziekenverzorgenden. Van alle werknemers in middelbare medisch verzorgende beroepen had bijna vier op de tien regelmatig te maken met zowel een hoge werkdruk als met fysiek zwaar werk. Het feit dat vooral in de verzorgende beroepen beide belastende factoren vaak ervaren worden, is niet verrassend. De taken van verzorgenden bestaan onder andere uit het wassen en aankle-

den van hulpbehoevende mensen, hetgeen fysiek zware taken zijn. Daarnaast is het aantal mensen dat door één persoon verzorgd moeten worden vaak groot, waardoor de tijdsdruk en de hoeveelheid werk ook groot is. De overige beroepen waar beide belastende arbeidsomstandigheden regelmatig voorkomen zijn voornamelijk technische en bouwkundige beroepen. Deze beroepen worden vaak door mannen uitgevoerd wat verklaard waarom het aandeel mannen dat een combinatie van een hoge werkdruk en fysiek zwaar werk ervaart, hoger is dan bij de vrouwen.

Staat 3
Beroepsgroep top 10 voor combinatie van hoge werkdruk en fysiek zwaar werk, 2007

	%
1. Middelbare verzorgend-(para)medische beroepen	38,4
2. Lagere procestechnische beroepen	23,9
3. Middelbare algemene para(medische) beroepen	23,0
4. Middelbare werktuigbouwkundige beroepen	21,7
5. Middelbare electrotechnische beroepen (excl. automatisering)	21,3
6. Lagere transport, communicatie en verkeersberoepen	21,1
7. Lagere bouwkundige beroepen	21,1
8. Middelbare bouwkundige beroepen	21,1
9. Lagere algemene transportberoepen	20,4
10. Lagere technische beroepen	19,2

Technische toelichting

Alle gegevens over belastende arbeidsomstandigheden in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens afkomstig uit de module Werk en Gezondheid, een onderdeel van de zogenaamde ad-hocmodule. Een module die jaarlijks terugkeert in de EBB in het kader van de Labour Force Survey (LFS). Het thema van de ad-hocmodule wisselt per jaar. In 2007 stond deze in het teken van bedrijfsongevallen en werkgerelateerde gezondheidsproblemen.

De vragen in de module Werk en Gezondheid zijn gesteld aan alle mensen met betaald werk. Allereerst werden er vragen gesteld over de verschillende arbeidsomstandigheden die van invloed zijn op de psychische gezondheid. Aan personen die aangaven dat zij regelmatig of soms te maken hadden met meerdere van deze factoren werd daarna ook gevraagd welke factor het grootste risico vormde voor hun psychische gezondheid. Vervolgens werden vragen gesteld over arbeidsomstandigheden die van invloed zijn op de fysieke gezondheid. Ook hier werd weer aan alle personen die aangaven regelmatig of soms met meerdere factoren te maken te hebben, gevraagd welke factor het grootste risico vormde voor hun fysieke gezondheid.